

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті визначено чинники розвитку освіти, зокрема професійної, її першочергові завдання. Проаналізовано сучасні проблеми державного управління розвитком системи освіти. Вивчено основні напрямки реалізації принципів державного управління розвитком системи професійної освіти.

Ключові слова: освіта, система професійної освіти, державне управління розвитком системи професійної освіти.

✦ Для більшості країн з високим рівнем конкурентоспроможності національних економік характерним стає перехід від екстенсивного використання людських ресурсів з низьким рівнем базової професійної підготовки до інтенсивного використання висококваліфікованої робочої сили, більш гнучкої у сфері прийняття рішень і процесі адаптації до нових технологій. Таким чином, в умовах постіндустріального суспільства знання є джерелами і влади і високого статусу. А оскільки знання можна здобути за допомогою освіти, зокрема професійної, то саме вона є головним чинником надбання культурного, соціального та інших капіталів у сучасному суспільстві і потребує пильної уваги з боку держави. В Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента №347/2002 від 17 квітня 2002 року зазначено, що держава повинна забезпечувати «підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці» [7, с. 2].

✦ Питання розвитку освіти, державного управління освітою, зокрема професійного, знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних дослідників, а саме: А. Абрамишина, В. Бесчастного, Я. Болюбаша, С. Бутівченко, І. Вакарчука, Т. Вороніна, Д. Дзвінчука, В. Журавського, В. Зиков, А. Іваніков, В. Князева, Н. Колісниченко, В. Кременя, В. Крижка, В. Лугового, Т. Лукіної, В. Луначека, С. Майбороди, А. Мазак, Є. Матвіїшин, О. Молчанова, С. Ніколаєнка, В. Огаренка, Л. Парашенко, О. Поважного, В. Сиченко, М. Степка, І. Тимошенко, А. Тихонова, В. Шинкарука та ін.

✦ Професійна освіта як відкрита система постійно знаходиться під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища. Для її конкурентоспроможності та ефективного розвитку державне управління повинно трансформуватися відповідно до сучасних вимог суспільства. Адже ключовою особою постіндустріального або сервісного суспільства є конкурентоспроможний фахівець. Саме тому визначення сучасних тенденцій державного управління системою професійної освіти є актуальним.

✦ Формулювання цілей статті (постановка завдання) дослідження Мета статті визначити сучасні проблеми та тенденції державного управління системою професійної освіти в Україні.

✦ В Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента №347/2002 від 17 квітня 2002 року, визначено, що національна систе-

2. Грабовський С. Схоже, нам знову пропонують Україну без українців // День. – № 23-24. – 8-9. 02 2013. – С. 5.

3. Гур'євська Г. Патріотизм не виникає нізвідки і не виражається тільки на словах. Цю любов треба доводити конкретними справами // «Голос України». – № 104. – 06.06.2013. – С. 4.

4. Железная женская логика // Корреспондент. – 17.08.12. – С. 45.

5. Зюганов Г. «Нация должна себя уважать» // Правда. – 10.09.1993. – С. 2-3.

6. Глазунов И. «Отсутствие патриотизма – прибежище негодяев» // «Аргументы и факты в Украине». – № 40. – 2004. – С. 3.

7. Івшина Л., Кучук М., Семенченко М. Харченко О., Миколюк О. «Мозок треба використовувати за призначенням» Академік Олег Кришталь – про ілюзію свідомого вибору, механізм думання та змагання людини і штучного інтелекту // День. – № 67-68. – 12-13.04.2013. – С. 6-7.

8. К бою не готовы? Как современная Украина пережила бы войну // «Аргументы и факты в Украине». – № 25. – 2913. – С. 28.

9. Конституція України // Харків «Одісей». – 2011.

10. Концепція ідеологічної роботи у Збройних Силах України // «Народна Армія». – 02.03.2013. – Спецвипуск № 3. – С. 1-4.

11. Корнійчук В. «Українці моли б повчитися патріотизму у жителів Гвінеї» // «Високий замок». – 25.04. – 01.05.2013. – С. 14.

12. Кушнір Б. Нам потрібні патріоти чи космополіти? // «Голос України». – № 76. – 19.04.2013. – С. 14.

13. Куц М. Президент уходить в опозицію // Коментарі : №23. – 14.06.2013. – С. 4-5.

14. Лосев І. Буржуазія родом із совка // Український тиждень. – №6(274). 8-14.02.2013. – С. 10.

15. Лосев І. Шахтар – чемпіон! Донбас – патріот! // Український тиждень. – №22 (290). – 7- 13.06. 2013. – С. 14-17.

16. Ніколаєнко С. доктор педагогічних наук, професор, голова Громадської ради освітан і науковців України Як нам устати з колін // Голос України. – № 116. – 22.06.2013. – С. 20.

17. Пасічник І. «Наш професор – один із десяти у світі знавців мови, якою розмовляв Ісус Христос» // «Урядовий кур'єр». – № 117. – 04.07.2013. – С. 20.

18. Сєдих Ю. «Молодь треба закохати в Україну» // «Урядовий кур'єр». – 23.05.2013. – № 90. – С. 9.

19. Сусь Б. Що таке націоналізм, фашизм, нацизм, шовінізм... Без емоцій // День. – № 87-88. – 24-25.05.2013. – С. 13.

20. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – С. 484.

21. Чечетов М. Патріотизм влади – у консолідації зусиль // Голос України. – № 70. – 11.04.2013. – С. 4.

22. Швайка М. Уплив фінансової економічної кризи в країнах Євросоюзу на вдосконалення його недовершеної конструкції // Віче. – № 10. – 2013. – С. 30-32.

Постановка проблеми

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Вигляд основного матеріалу

Мета

ма освіти вимагає «постійного вдосконалення, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління». Остання повинна «враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможності освітніх послуг. ...Нова модель системи управління сферою освіти має бути відкритою і демократичною. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління» [7, с. 7; 68].

Першочерговим завданням професійної освіти є підвищення її якості, конкурентоспроможності освітянських послуг та забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Крім того, потребують розвитку наступні напрями:

- формування ефективного ринку освітянських послуг, зокрема за рахунок оптимізації структури професійної освіти, забезпечення необхідної якості освітянських програм та педагогічних технологій;
- підтримка пріоритетних напрямів підготовки фахівців з урахуванням перспектив розвитку галузей економіки, науково-технічного прогресу;
- інтеграція вищих закладів професійної освіти різних типів акредитації, утворення університетських навчальних комплексів;
- визначення державних пріоритетів у професійній освіті через механізми розміщення на конкурентній основі державного замовлення на підготовку фахівців відповідного профілю, покращення ситуації з професійним самовизначенням молоді;
- введення стандартизованих процедур експертизи навчальних програм та навчально-методичних матеріалів;
- використання відкритих рейтингів навчальних програм, освітянської статистики щодо якості освіти та проведення порівняльного аналізу з показниками такого змісту, які застосовуються у розвинутих країнах [3, с. 210].

На кожному етапі розвитку суспільства і самої системи освіти постійно виникають, вирішуються і знову виникають суперечності між поточними і перспективними потребами суспільства. В цьому контексті заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз І. В. Тимошенкова освіти як системи і в той же час елемента/підсистеми системи більш високого порядку – суспільства в цілому, де вона «реалізує свої цільові функції, виходячи з цілей, завдань і стандартів, які притаманні конкретному суспільству». Це дозволяє автору зробити висновок, що у взаємодії систем «суспільство» - «освіта» з одного боку, освіта завжди відображає соціальне замовлення суспільства на знання. З іншого – формування та реалізація тієї чи іншої моделі систем освіти (формування знань) здійснює суттєвий вплив на суспільство в цілому і таким чином сама формує соціальний заказ та той чи інший тип знань. Ґрунтуючись на історичних відомостях, дослідник стверджує, що розвиток систем «суспільство» та освіта є результатом взаємодії сукупності екзогенних (надходять ззовні) та ендогенних (внутрішніх) факторів розвитку. Останні грають пріоритетну роль в динаміці освіти, коли розвиток суспільства знаходиться в умовах високої нестабільності. [10, с. 23–24].

На думку В. М. Бесчастного, освіту як об'єкт державного управління «необхідно розглядати як найважливіший фактор економічного розвитку й соціального прогресу як сферу, що потребує особливої уваги на загальнодержавному рівні» [10, с. 21].

Л. І. Паращенко, аналізуючи запропоновані С. М. Ніколаєнко провідні чинники розвитку освіти, зокрема, «оновлення змісту, запровадження новітніх форм професійно-практичної підготовки учнів і студентів, перехід на інформаційно-комунікаційні технології, створення системи дистанційної освіти, зміцнення матеріально-технічної бази, впровадження незалежного оцінювання і проведення моніторингових досліджень якості освіти», зазначає, що науковцем пропущено головні чинники розвитку освіти – «реальна потреба суспільства в розвитку освіти, стан та мотивація державного управління освітою як державницького інституту, відповідність державної освітньої політики суспільним і особистісним потребам, реальна зацікавленість усіх дійових осіб у системі освіти її розвитком» [8, с. 41].

В своїй праці «Соціальний інститут професійної освіти і регіон» В. В. Зиков стверджує, що серед світових тенденцій, під впливом яких формується професійна освіта ХХІ століття, на перший план виходить перетворення системи освіти в ефективний засіб соціальної адаптації та соціального захисту людини в швидкозмінній ситуації. Нова парадигма освіти, – пише автор, – має бути заснована на індивідуалізації та диференціації освіти, варіативності і альтернативності освітніх систем та освітніх установ, гнучості та динамічності навчально-програмної документації, її прогностичності та адаптивності до умов соціально-економічного середовища, які змінюються, та індивідуальним інтересам і здібностям осіб, що навчаються. Такий підхід спонукає до створення дійсно динамічних стандартів, які будуть визначати стратегію і тактику управління освітою на всіх рівнях (суспільства в цілому, регіону, галузі, навчально-го закладу, викладацької діяльності) [4, с. 33].

На цій підставі автором пропонується чотири основні ідеї розвитку професійної освіти як цілісної системи.

1. «Освіта – особистість» – гуманізація професійної освіти як фундаментальний перехід від технократичної цілі (забезпечення виробництва кадрами, їх пристосування до потреб виробництва) до гуманістичних цілей професійного становлення в розвитку особистості.

2. «Освіта – суспільство» – демократизація професійної освіти як перехід від жорсткої централізованої та повсюдно однакової систем і організації професійного навчання до створення умов та можливостей для кожного навчального закладу, кожного викладача та студента найбільш повно розкрити свої можливості та здібності.

3. «Освіта – виробництво» – випереджувальна професійна освіта, яка повинна спиратися на чотири основоположні принципи: вчитися жити, вчитися пізнавати, вчитися працювати, вчитися співіснувати. Ця ідея значною мірою відповідає концепції освіти протягом життя людини. В сукупності вони формують контури перспективної системи освіти, яка дозволяє людині зрозуміти самого себе та навколишнє середовище та буде сприяти виконанню його соціальної ролі в житті суспільства забезпечуючи таким чином розвиток країни, її економіки, соціального середовища, майбутнє процвітання. Крім того, одним з пріоритетних завдань перспективної системи освіти повинно стати формування в людей таких якостей, які дозволять вдало адаптуватися, жити та працювати в умовах нового століття. До таких якостей, які на думку науковця повинні забезпечити виживання

та подальший сталий розвиток цивілізації, належать: системне наукове мислення, екологічна культура, інформаційна культура, творча активність, толерантність, висока моральність.

4. Сприйняття ідеї неперервної освіти як перехід від будови «освіта на все життя» до конструкції «освіти через все життя», адже її головний зміст – це постійне творче оновлення, розвиток та самовдосконалення кожної людини протягом всього життя.

Заслугує на увагу те, що розглядаючи цілі професійної освіти (соціологія, економіка) з позиції задоволення потреб держави в висококваліфікованих кадрах, орієнтуючись на економічний ефект від їх роботи, автор в якості критерію ефективності управління професійною освітою вважає ефективність роботи та сталість кадрів на виробництві. Але при цьому в якості цілі управління пропонує розглядати оптимізацію реалізації особистісних та соціальних інтересів, в контексті розуміння психологічною наукою під ціллю управління системою освіти – особистість, а в якості головного критерію ефективності – задоволення її інтересів. Таким чином, система управління повинна орієнтуватися на створення умов для професійного становлення особистості з урахуванням реальної соціально-економічної ситуації, яка складається в суспільстві [4, с.207].

Цілі управління – пише В. В. Зиков, – відображаються в двох групах задач, які визначають внутрішні та зовнішні фактори управління:

- перша відповідає цільовому аспекту – найбільше значення має на державному та регіональному рівнях – відображається в наступних завданнях: забезпечення гнучкості системи професійної освіти з метою відповідності її змінним соціальним вимогам; створення умов для підготовки фахівців з урахуванням міжнародних вимог; забезпечення взаємодії елементів системи професійної освіти на основі соціокультурних цінностей; створення умов для визначення характеру освіти з урахуванням прогнозу розвитку виробництва і культурних відносин в суспільстві;
- друга відповідає інструментальному аспекту управління – найбільше значення має на нижчих рівнях управління – досягнення високої економічної ефективності освіти; створення умов для технологічної адекватності освіти (відповідно рівню виробництва); досягнення високої педагогічної ефективності; оптимізація відносин в педагогічних колективах та колективах учнів [4, с.125].

Крім того, необхідно зважати й на регіональні проблеми в управлінні освітньою галуззю в Україні:

- невідповідності наявної структури потребам ринкової економіки;
- зменшення та нестабільності фінансування системи освіти;
- недостатньої придатності знань і вмінь, отриманих в системі освіти, для застосування в ринковій економіці;
- неповноцінності механізмів контролю та відсутності гарантій якості освіти [5, с. 71].

Заслугують на увагу основні напрями реалізації принципів державного управління розвитком системи освіти, визначені Н. І. Булаєвою:

- в політичному плані: визначення відповідальності держави і суспільства в сфері освіти, розширення його державної і суспільної підтримки, посилення ролі регіонів його розвитку; організація на федеральному і регіональному рівнях всебічного

та повноцінного партнерства держави і громадянського суспільства в інноваційному розвитку вітчизняної освіти;

- в соціальному плані: формування комплексу заходів з підвищення мотивації населення до розширення своєї освіти у зв'язку з постійним підвищенням запитамі постіндустріального суспільства; забезпечення конституційних гарантій доступності освіти для всіх громадян; створення дієвої системи «адресної» соціальної підтримки в отриманні якісної освіти;
- в економічному плані: забезпечення умов для повноцінного задоволення потреб громадян, суспільства, держави, соціально-економічного розвитку країни, ринка праці в підготовці висококваліфікованих фахівців, в постійному підвищенні їх професійного рівня та професійної мобільності;
- в освітньому плані: перехід до стійкого інноваційного розвитку російської системи освіти, орієнтованого на досягнення високих результатів, відповідно світових стандартів; створення механізмів підвищення якості та конкурентоздатності освіти. [1, с. 12–13].

На думку дослідниці, в сучасних умовах необхідна така організація функціонування освіти, за якої сфера освіти є базовою галуззю економіки країни, прямим донором бюджету та основою національного розвитку. В найбільш динамічно розвинутих країнах сьогодня освіта є ключовою продуктивною силою суспільства, чисто виробничою, а не витратною сферою, освіта привертає всередину себе дуже значні фінансові ресурси. [1, с. 325].

В цьому контексті професійну освіту можна розглядати як ресурс, який «може бути ефективно реалізований та «конвертований» в адекватний рівень доходів і статусу, а придбання освітніх послуг – як інвестиції в людину... об'єднує ті види діяльності, які забезпечують отримання громадянами професії відповідно до їхніх покликань, інтересів і здібностей, а також перепідготовку, підвищення професійної кваліфікації та здобуття наукової кваліфікації». [6, с. 226].

Зараз система професійної освіти зазнає як кількісних, так і якісних змін за рахунок погляду на освіту «як засіб тривалого оволодіння ефективними засобами здобування інформації та набуття навичок самоосвіти» [9, с. 46].

Узагальнюючи сучасні нароби науковців [8; 9; 11] особливостями управління системою професійної освіти, зокрема, є:

- високий пріоритет професійної освіти на всіх рівнях і проведення активної освітньої політики на загальнодержавному, міжнародному та глобальному рівнях;
- принцип системності в управлінні освітою на всіх рівнях – міждержавному, загальнодержавному, регіональному, муніципальному, а також на рівні конкретних закладів професійної освіти;
- необхідність залучення різноманітних соціальних інститутів, зокрема підприємств, до вирішення проблем професійної освіти;
- розвиток та реалізація принципу автономії професійних закладів освіти, децентралізація управління професійною освітою з чітким визначенням повноважень і відповідальності між відповідними рівнями;
- держава повинно виступати в якості замовника та споживача освітніх послуг;
- чітка фіксація вимог до якості професійної освіти і відповідним моніторингом за її дотриманням;

- розвиток конкуренції на ринку освітніх послуг, але за рахунок розвитку нових економічних механізмів в сфері професійної освіти.

Отже, професійна освіта потребує взаємодії освіти, суспільства та виробництва як цілісної системи в русі ідеї безперервності освіти. Державне управління системою професійної підготовки поступово трансформується у відносини між органами управління освітою та навчальними закладами щодо професійної підготовки кадрів на конкурентних засадах з відповідними договорами щодо надання освітніх послуг.

За даною проблемою планується друк ще декількох статей.

Література.

1. Балаева О. Н. Управление организациями сферы услуг: учеб пособие /О. Н. Балаева, М. Д. Предводителя – М.: Изд.дом Гос. Ун-та «Высшей школы экономики», 2010. – 155 с.
2. Бесчастний В. М. Механізми державного управління розвитком вищих навчальних закладів системи МВС України: теорія, методологія та практика: монографія / В. – Бесчастний. Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 407 с.
3. Бутівченко С. Управління професійною освітою в контексті адміністративної реформи в Україні // Вісник НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 206–212.
4. Зыков В. –В. Социальный институт профессионального образования и регион: Монография: в 2-х ч. Часть 1/ В.В.Зыков – Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2001. – 220 с.
5. Мазак А. В. Управління освітньою галуззю в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: регіональний аспект: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / НАДУ – К., – 2005. – 20 с.
6. Матвіїшин Є. Інвестування в освіту як засіб підтримки інноваційної конкурентоспроможності регіону / Є.Матвіїшин // Ефективність державного управління: зб.наук.праць. – 2011. – Вип.27. – С. 225–234.
7. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Вища освіта. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах III-I рівнів акредитації : у 2 кн. / [М. І. Панов, Ю. П. Битяк, Г. С. Гончарова та ін.] ; за ред. М. І. Панова. – Х.: Право, 2006. – С. 62–71.
8. Паращенко Л. –І. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми: монографія /Л. І. Паращенко; НАДУ – К.: Майстер книг, 2011. – 536 с.
9. Сиченко В. В. Механізми регулювання системи освіти:сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / В. В. Сиченко – Донецьк:Юго-восток, 2010. – 400 с.
10. Тимошенко І. В. Система образования в зеркале экономической науки : монография / И. В.Тимошенко; Нар.укр.акад. – Харьков: Изд-во НУА, 2005. – 296 с.
11. Управление современным образованием: социальные и экономические аспекты / Тихонов А. Н., Абрамишин А. Е., Воронина Т. П., Иванников А. Д., Молчанова О. П./ Под ред. Тихонова А. Н. – М.: Вита-Пресс, 1998. – 256 с.

УДК 351:628.47

Тетяна Козаченко

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

У статті висвітлено сутність понять «механізм», «механізм держави», «механізм державного управління». Надано визначення сутності поняття «механізм реалізації державної політики у сфері поведінки з відходами». Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми відходів. Запропоновано складові комплексного механізму реалізації державної політики у сфері поведінки з відходами, зокрема, політичного, економічного, організаційно-правового, інформаційного та морально-етичного механізмів. Доведено необхідність застосування комплексного підходу, що надало можливість визначити основні складові механізму реалізації державної політики у сфері поведінки з відходами, а саме: цілі, завдання та принципи реалізації державної політики у сфері поведінки з відходами визначають правові норми шляхом функціонування організаційно-правового механізму; реалізація економічного механізму здійснюється за умови існування бюджетно-фінансових відносин, які обумовлюють наявність економічних важелів; гарантованість права на інформацію відкритість та доступність інформації в суспільстві та функціонування системи інформаційного забезпечення у сфері поведінки з відходами забезпечить інформаційний механізм. Морально-етичний механізм реалізації державної політики у сфері поведінки з ТПВ спрямований на здійснення серед населення виховної та навчальної функції щодо поведінки з ТПВ.

Ключові слова: механізм державного управління, механізм держави, механізм реалізації державної політики, поведінки з відходами, складові комплексного механізму.

Проблема відходів є актуальною і досить гострою для України. Утворення відходів зростає, тоді як значна частка цих відходів видалюється на полігонах та звалищах, які розміщені, спроектовані та експлуатуються неналежним чином, наслідком чого є негативний вплив на навколишнє середовище та здоров'я людини. Поточні заходи зі зменшення утворення відходів та підвищення переробки й утилізації відходів погано координуються та не є ефективними. Незважаючи на безліч законів і законодавчих актів, які регламентують сферу управління і поведінки з відходами, єдиної і зрозумілої, послідовної і реальної державної політики в цьому питанні немає. В Україні не створено відповідних політичних, економічних, організаційних, нормативно-правових та інформаційних передумов для вирішення зазначених проблем, тому подолання негативних наслідків зазначеної проблеми потребує дієвості державної політики, зокрема через механізми її реалізації.

Питанням визначення сутності поняття «механізм», «державний механізм», «механізм держави», «механізм реалізації державної політики» присвячено праці багатьох відомих українських (В. Бакуменко, О. Амосов, Н. Нижник, В. Князев, Н. Брюховецька, О. Коротич та ін.) та зарубіжних (Г. Атаманчук, М. Круглов, А. Кульман та ін.) вчених.

© Козаченко Т.П., 2013.